

4. Академия рынка: Маркетинг / А. Дайан, Ф. Букель, О. Оливье, Р. Урсе [и др.] ; пер. с франц. под. науч. ред. А. Г. Худокормова. – М. : Экономика, 1993. – 571 с.
5. **Портер М.** Конкуренция / М. Портер. – [2-е изд.]. – М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 2006. – 608 с.
6. **Рубин Ю.** Стратегии конкурентного поведения субъектов предпринимательства: поиск рационального выбора / Ю. Рубин // Общество и экономика. – 2005. – № 2. – С. 65–83.
7. **Kastens M.** Long-Range Planung for Your Business / M. Kastens. – N.Y., 1976. – P. 52–53.
8. **Palay N.** The Managers Guide to Competitive Marketing Strategies / N. Palay. – N.Y., 1989. – P. 81–82.
9. **Балабанова Л. В.** Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств : навч. посіб. / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – С. 332–337.
10. **Безрукова Т. Л.** Управление конкурентоспособностью предпринимательской организации : моногр. / Т. Л. Безрукова, Е. И. Сапронов, С. С. Морковина. – М. : КноРус, 2008. – 163 с.
11. **Егорова Л. С.** Управление конкурентоспособностью предприятия / Л. С. Егорова, А. А. Макарычев // Вестник Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. – 2008. – № 6. – С. 316–322.
12. Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики : моногр. / О. Є. Кузьмін, М. І. Долішній, І. П. Булеєв, В. Г. Шинкаренко та ін. / НДЦ індустріальних проблем розвитку НАН України, ХНЕУ. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 248 с.
13. **Піддубна Л. І.** Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання управління : моногр. / Л. І. Піддубна. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 368 с.
14. **Скударь Г. М.** Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения / Г. М. Скударь. – К. : Наук. думка, 1999. – 496 с.

Надійшла до редакції 17.01.2012

УДК 330.111.66

Ю. М. Чайка

*ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,
м. Дніпропетровськ*

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ НА СТРУКТУРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз впливу економічних механізмів на структуру вітчизняної економіки, визначено силу впливу механізмів на якість та швидкість структурних змін.

Ключові слова: економічні механізми, самоорганізаційні механізми, механізми зовнішньої організації, механізми національної та загальносвітової дії.

Осуществлен анализ воздействия экономических механизмов на структуру отечественной экономики, выявлена сила воздействия механизмов на качество и скорость структурных изменений.

Ключевые слова: экономические механизмы, самоорганизационные механизмы, механизмы внешней организации, механизмы национального и общемирового воздействия.

The analysis of influence of economic mechanisms on structure of domestic economy is carried out, the force of influence of mechanisms on quality and speed of structural changes is revealed.

Key words: economic mechanisms, self-organizational mechanisms, mechanisms of external organization, mechanisms national and total of influence.

Стабільність розвитку національної економіки залежить від ступеня розвиненості її структури. Підвищити ефективність вітчизняних структурних реформ дозволить виявлення особливостей структурного розвитку національної економіки та механізмів, що його забезпечують.

Структурні особливості економіки України, шляхи та перспективи її подальшого розвитку досліджуються у працях відомих вітчизняних науковців, таких як О. Амоша, С. Біла, В. Геєць, С. Єрохін, Б. Кваснюк, І. Крючкова, А. Чухно [1–7]. У зв'язку з тим, що ефективність структурних реформ багато в чому залежить від способу їх здійснення, подальшого, більш системного дослідження потребують механізми розвитку структури національної економіки України та їх вплив на структуру та структурні трансформації вітчизняної економіки.

Метою даної статті є виявлення основних механізмів структурного розвитку національної економіки та характеристика їх впливу на пропорції вітчизняної економіки, на якість і швидкість її структурних змін.

Структурний розвиток розглядатимемо як складову економічного розвитку, що відображає його структурні особливості, характеризує розвиток структури національної економіки, незворотні, спрямовані зміни окремих підсистем та елементів національної економіки, взаємозв'язків, що між ними виникають і зумовлюють виникнення загальних якостей і властивостей цілісної органічної єдності, якісні зміни її розвитку. У складі структурного розвитку національної економіки вважаємо за доцільне виділити самоорганізований розвиток структури національної економіки та розвиток організований ззовні.

Самоорганізований структурний розвиток відображає зміни економічної структури, джерелом яких є сама національна економіка, яка здатна сама автоматично віднайти свій відносно оптимальний стан за кожних змін зовнішніх умов. У його складі виділимо відносно незмінне функціонування економічної структури та структурні трансформації національної економіки. Функціонування структури національної економіки відображає процеси, що характеризують відносно статичну структуру системи, становлення та зрілість її елементів і зв'язків, які відбуваються за умови незмінних цілей, внутрішніх та зовнішніх факторів. Структурні трансформації національної економіки відображають виникнення нових, руйнацію та перетворення вже існуючих елементів, зв'язків системи, що формують її нову якість, внаслідок змін цілей та зовнішніх факторів. Розвиток, організований ззовні, формується під впливом держави, інших національних економік, загальносвітових організацій, інтеграційних об'єднань.

Економіка розвивається в рівноважному стані за умови постійної збалансованості народного господарства, що забезпечує досягнення відносно оптимальних пропорцій основних типів економічної структури. Кожному стану рівноваги відповідає певна оптимальна на даний момент структура економіки, тобто такі співвідношення елементів та підсистем економіки, що дозволяють досягти поставлених цілей за певних умов, під впливом існуючих внутрішніх та зовнішніх факторів.

Самоорганізований структурний розвиток національної економіки уявимо у вигляді руху до оптимальної структури економіки, який відбувається внаслідок дії механізмів самоорганізаційного структурного розвитку економіки: механізмів циклічного розвитку, ціноутворення, конкуренції, нагромадження та переливу капіталу.

В умовах розповсюдження державного регулювання економіки, поширення загальносвітових інтеграційних процесів визначені механізми самоорганізації доповнюють самоорганізаційні загальносвітові механізми та механізми впливу інших економічних систем і глобальної економіки в цілому. Так, вплив механізмів внутрішньої конкуренції доповнили механізми міжнародної конкуренції та конкурентоздатності економіки. Механізми ціноутворення діють під впливом механізмів валютного регулювання. Механізми внутрішнього нагромадження та пе-

реливу капіталу все більшою мірою залежать від механізмів міжнародного пере-
ливу капіталу. Державне регулювання окремо взятої країни та структурні транс-
формації економіки здійснюються під впливом взаємовідносин з інтеграційними
об'єднаннями (ЄС, НАФТА тощо), а також загальносвітової політики, проведен-
ня якої відбувається у межах діяльності загальносвітових організацій, таких як
СОТ, МВФ, МБРР тощо (рисунок).

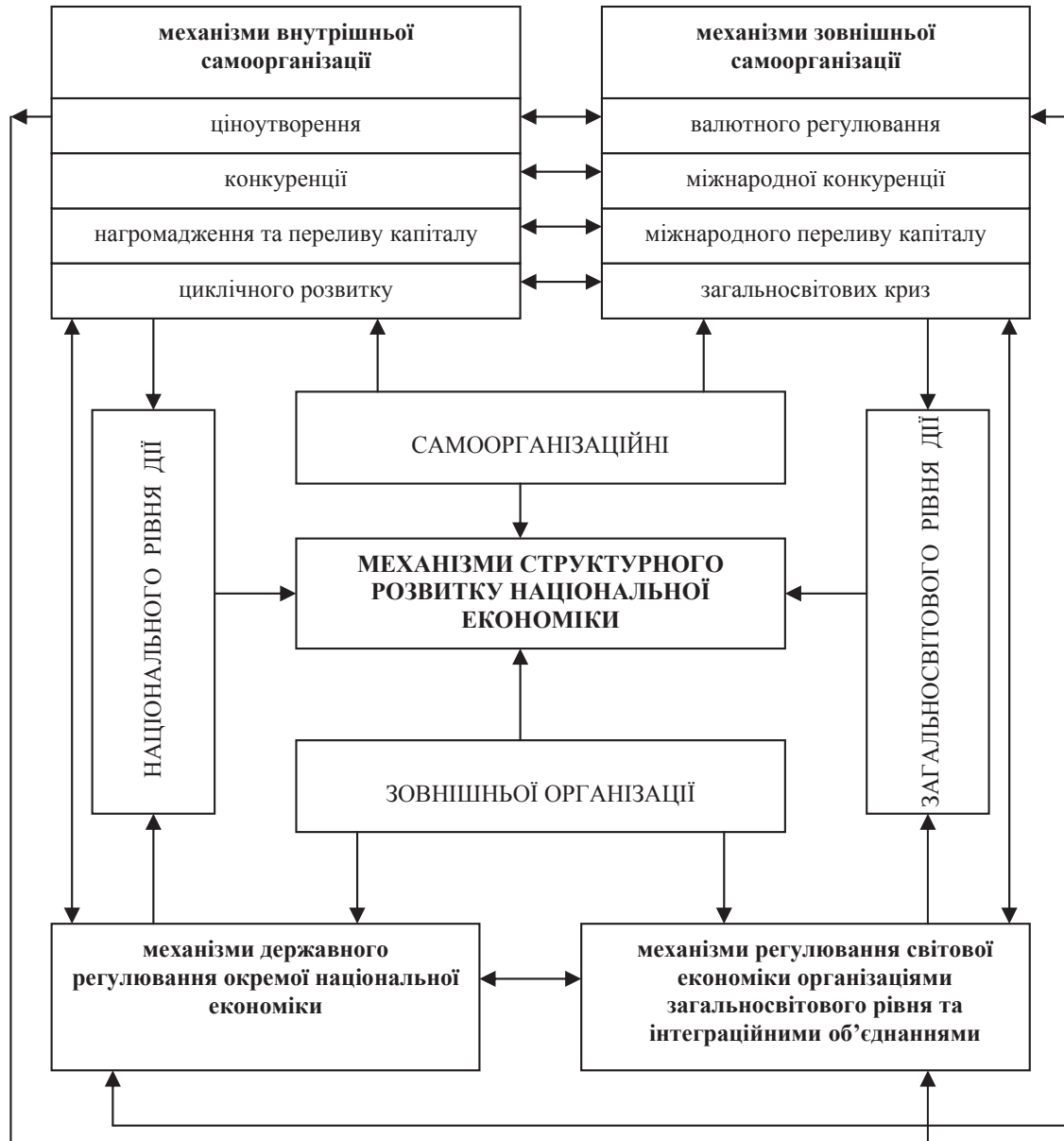

Рисунок. Механізми структурного розвитку відкритої національної економіки

Таким чином, структурний розвиток національної економіки покажемо як рух до оптимальної структури, який відбувається під впливом чотирьох груп механізмів: 1) механізмів самоорганізаційного розвитку економіки; 2) механізму державного регулювання певної національної економіки; 3) самоорганізаційних механізмів загальносвітової дії; 4) механізмів регулювання економіки організаціями загальносвітового рівня та інтеграційними об'єднаннями.

Проведене дослідження впливу самоорганізаційних механізмів на структурні особливості економіки України дозволило виявити такі закономірності.

Самоорганізаційні механізми структурного розвитку практично не діяли на території України до початку 1990-х років.

Монополізована економіка колишньої УРСР функціонувала в режимі жорсткого планування та адміністративного контролю, що виключало можливість та необхідність механізмів конкуренції, а водночас і впливу механізмів циклічних коливань. У складі СРСР Україна не мала своїх механізмів регулювання взаємовідносин зі світовим співтовариством, а ті, що діяли у Радянському Союзі, характеризувалися обмеженим законодавчим полем, нерозвиненою інформаційною структурою та значним консерватизмом щодо налагодження партнерських відносин з міжнародною спільнотою. Існуючі на момент оголошення незалежності України механізми ціноутворення, нагромадження та переливу капіталу були не адаптовані ні до ринкової економіки, ні до входження країни до світового економічного, політичного та соціокультурного простору.

За роки незалежності в Україні створено законодавчу базу та умови для розповсюдження механізмів конкуренції, циклічного розвитку, відносин із зовнішнім світом. Механізми ціноутворення, нагромадження та переливу капіталу адаптовані до нових умов господарювання.

Визначені механізми самоорганізованого структурного розвитку суттєво вплинули на зміни вітчизняної економічної структури:

- розвиток ринкових механізмів ціноутворення, за умови відсутності розвиненого ринкового середовища та державного регулювання цін, став причиною інфляції та структурних деформацій: зростання питомої ваги валової доданої вартості галузей паливно-сировинного комплексу та скорочення галузей інвестиційної спрямованості та споживчої орієнтації, що сприяло зростанню витратоємності економіки та зниженню рівня її технологічності;

- вплив механізмів валютного регулювання проявився в утриманні курсу гривні на стабільно невисокому рівні й зумовив переважно сировинну орієнтацію вітчизняного експорту та скорочення імпорту інвестиційних товарів;

- розповсюдження ринкових механізмів конкуренції сприяло зниженню монополізації та концентрації вітчизняного виробництва, поширенню нових форм власності, організаційно-правових форм господарювання, розвитку малого бізнесу, однак не вирішило проблем нечесної конкуренції, розподілу ринків збуту та необґрунтованого підвищення цін;

- поширення механізмів міжнародної конкуренції сприяло росту відкритості вітчизняного внутрішнього ринку та впливу на нього іноземних виробників, що викликало розвиток сировинних та металургійних галузей, продукція яких є конкурентоспроможною на світових ринках завдяки низькому рівню курсу вітчизняної валюти та обмеженню виробництва інших видів діяльності, продукція якої не є конкурентоспроможною;

- вплив механізмів нагромадження та переливу капіталу проявився у поширенні видів діяльності, що характеризуються коротким терміном окупності та високою нормою прибутку й обмеженням інвестиційних процесів у виробничій сфері;

- розповсюдження механізмів міжнародного переливу капіталу сприяло значному відтоку вітчизняного капіталу за межі країни та поступовому зростанню іноземних інвестицій до вітчизняної економіки;

- вплив механізмів циклічного розвитку проявився у посиленні кризових процесів трансформаційного та інституційного характеру у 1991–1999 рр. та розвитку кризових явищ у 2008–2009 рр., унаслідок чого зросла швидкість структурних змін;

- вплив загальносвітової кон'юнктури ринку проявився в активному розвитку експортноорієнтованих видів діяльності (металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості) та високого ступеня їх залежності від зовнішнього попиту.

Визначити особливості та силу впливу механізмів на якість та швидкість структурних змін дозволив кореляційно-регресійний аналіз залежності швидкості та якості структурних змін видів економічної діяльності України від чинників, що характеризують дію цих механізмів

Швидкість структурних зрушень видів економічної діяльності України зростала переважно під впливом механізмів ціноутворення ($R^2 = 0,80$), валютного регулювання ($R^2 = 0,80$), нагромадження та переливу капіталу ($R^2 = 0,67$), циклічного розвитку ($R^2 = 0,66$), механізму загальносвітових криз ($R^2 = 0,53$), де R^2 – коефіцієнт достовірності апроксимації. Найнижчий вплив на швидкість структурних змін продемонстрували механізми міжнародного переливу капіталу: притоку капіталу ($R^2 = 0,28$), відтоку капіталу ($R^2 = 0,43$) та механізми конкуренції ($R^2 = 0,33$).

Значний вплив механізму ціноутворення пов'язаний із ціновими структурними деформаціями, що проявилися у переважному зростанні цін на продукцію паливно-енергетичного комплексу та невисоких рівнях цін на продукцію інвестиційної спрямованості та споживчої орієнтації. На швидкість структурних змін помітно впливають коливання валютного курсу, різке зниження якого робить конкурентоспроможною вітчизняну продукцію як на вітчизняному, так і на загальносвітовому ринках. Суттєво на швидкість структурних змін вплинув механізм нагромадження та переливу капіталу, що проявилось у залежності швидкості структурних змін від змін норми нагромадження. Вплив механізмів циклічного розвитку зумовлений кризовими явищами 1991–1999 та 2008–2009 років. Проведені дослідження показали, що чим сильнішими є темпи змін ВВП, тим сильнішими є коливання швидкості структурних змін. На швидкість структурних змін вплинув механізм загальносвітових криз. Найсильнішим виявився вплив загальносвітової фінансової кризи 2008–2009 рр., унаслідок якої відбулося скорочення виробництва будівельної та промислової продукції.

На якість структурних трансформацій видів економічної діяльності значно вплинули механізми міжнародного переливу капіталу: відтік капіталу ($R^2 = 0,94$), пріток капіталу ($R^2 = 0,91$), механізми конкуренції ($R^2 = 0,89$), механізми державного регулювання економіки ($R^2 = 0,76$), механізми загальносвітових криз ($R^2 = 0,61$). Відсутність впливу на якість економічної структури продемонстрували механізми циклічного розвитку ($R^2 = 0,25$), валютного регулювання ($R^2 = 0,30$), нагромадження та переливу капіталу ($R^2 = 0,31$).

На якість економічної структури впливають механізми переливу капіталу, що свідчить про значну роль притоку та відтоку іноземних інвестицій до вітчизняної економіки. Якість економічної структури за видами економічної діяльності поліпшилась внаслідок розповсюдження ринкових механізмів конкуренції, що сприяло зниженню монополізації та концентрації вітчизняного виробництва, розвитку малого бізнесу. Суттєво на якість галузевої структури вплинув механізм державного регулювання, що вказує на те, що навіть незначний вплив держави на структурні перетворення, який відмічено в Україні, відбивається на якості її структури. Остання зазнає також впливу механізмів загальносвітових криз, міжнародного переливу капіталу, що вказує на залежність якості економічної структури від загальносвітових тенденцій розвитку економіки.

Установлено, що найбільш суттєво на якісні та кількісні структурні зміни вітчизняної економіки вплинули механізми міжнародного переливу капіталу (сумарне значення коефіцієнта достовірності апроксимації (R^2) якості та швидкості структурних змін дорівнює 1,36), ціноутворення ($R^2 = 1,29$), механізми конкуренції ($R^2 = 1,22$), загальносвітових криз ($R^2 = 1,13$) та механізм державного регулювання економіки ($R^2 = 1,13$).

З метою активізації структурних змін необхідно використовувати інструменти, що стимулюватимуть вплив механізмів ціноутворення, валютного регулювання, нагромадження та переливу капіталу, циклічного розвитку. За необхідності

поліпшення якості структурних змін доцільно простимулювати вплив механізмів відтоку та притоку капіталу, конкуренції, державного регулювання, загальносвітових криз.

Вплив самоорганізаційних механізмів на структурні пропорції вітчизняної економіки має як позитивні, так і негативні наслідки, що, з одного боку, доводить доцільність їх використання при проведенні структурних реформ вітчизняної економіки, а з іншого – вказує на необхідність їх регулювання державою.

Таким чином, структура вітчизняної економіки змінюється під впливом чотирьох груп механізмів: самоорганізаційних механізмів національного рівня дії (механізмів економічного циклу, ціноутворення, конкуренції, нагромадження та переливу капіталу), загальносвітових самоорганізаційних механізмів (механізмів загальносвітових криз, валютного регулювання, міжнародної конкуренції, міжнародного переливу капіталу), механізму державного регулювання, механізмів регулювання загальносвітових організацій та інтеграційних об'єднань, які сприяють її руху до оптимальних пропорцій.

За часів незалежності значно зросла роль самоорганізаційних механізмів як національного, так і загальносвітового рівня дії, що проявилось в їх впливі на вітчизняні структурні пропорції, на швидкість та якість структурних змін. Аналіз впливу самоорганізаційних механізмів на вітчизняну структуру показав, що вони здійснюють як позитивний, так і негативний вплив. Це зумовлює необхідність державного регулювання цих процесів, у зв'язку з чим подальшої розробки потребує механізм державного регулювання економічної структури національної економіки.

При розробці заходів державного регулювання економічної структури слід урахувати результати кореляційно-регресійного аналізу впливу механізмів структурного розвитку на особливості структурних змін, а саме, що на якість структурних змін найбільше впливають механізми міжнародного переливу капіталу, конкуренції, державного регулювання економіки та загальносвітових криз, а на швидкість структурних змін впливають механізми ціноутворення, валютного регулювання, нагромадження та переливу капіталу, циклічного розвитку.

Бібліографічні посилання і примітки

1. **Амоша О.** Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу / О. Амоша, В. Вишневецький, Л. Збаразська // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 4–13.
2. **Біла С.** Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки / С. Біла. – К. : Вид-во УАДА, 2001. – 408 с.
3. **Геєць В. М.** Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. М. Геєць. – К. : Ін-т прогноз. ; Фенікс. – 2003. – 1008 с.
4. **Єрохін С. А.** Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. – К. : Світ Знань, 2002. – 528 с.
5. **Кваснюк Б.** Структурна перебудова економіки та її ресурси / Б. Кваснюк // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 18–28.
6. **Крючкова І. В.** Структурні чинники розвитку економіки України / І. В. Крючкова. – К. : Наук. думка, 2004. – 317 с.
7. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення / А. А. Чухно. – К. : Логос. – 2003. – 631 с.

Надійшла до редколегії 17.12.2011